

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2.09

Абрамович С.Д.

ЛІРИЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО ДИСКУРСУ В ПОЕЗІЇ ТАМАРИ СЕВЕРНЮК

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Організація мовного коду в комунікації починається з цілеспрямованого мовного ініціатора комунікаційного акту. У поетичному слові цей монолог не вимагає формальної відповіді й набуває діалогічного резонансу виключно в суспільному сприйнятті, цитуванні, критиці тощо. Історія літератури знає випадки цілковитого нерозуміння великого поета сучасниками або ще «ненародженими» нащадками, через те, що він звертався до конгеніального «читача-друга», якого в принципі тим більш важко знайти й серед сучасників, й серед наступних поколінь, чим поет оригінальніший і талановитіший. Успіх же у сьогоденні читачів часто визначається тим, до якої саме аудиторії поет адресується, яким чином організує систему індивідуальних, загальнонаціональних та космополітичних компонентів мовної комунікації, котрі мають свій соціолінгвістично-прагматичний вимір.

В Україні не перестає бути актуальною проблема національно-культурної самоідентифікації. Тому важливо досягнути ту систему мовно-естетичних знаків національної культури, які формуються на наших очах і існують як синтез індивідуального й суспільно-соціального, експліцитного та імпліцитного; вони пов'язані з естетичною функцією мови безпосередньо через сферу художньо-словесної творчості...» [1, 19]. До таких знаків можна віднести дискурс поетичного тексту, який може бути молитовним, суспільно-громадським, медитаційно-сповідальним тощо.

Нашою метою є показати ситуацію на конкретному прикладі. Так, у новій книжці поезій Т. Севернюк «Коли задихається серце, очі вбирають світ...» спрямованість і пафос авторки, відомої своєю активною громадянською позицією, не потребує коментарів. Але громадянський дискурс тут реалізується доволі своєрідно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Теоретико-методологічну базу дослідження становлять розвідки відомих сучасних українських вчених, які розглядають найважливіші моменти проблеми, які ми тут згадаємо у вибірково-репрезентативному ракурсі. Так, С. Єрмоленко окреслює сучасні мовні стратегії особистості наступним чином: «кожна мовна особистість у спілкуванні наділена комунікативними, соціальними і психологічними ролями, сукупність яких створює варіанти мовної поведінки, що втілюються в нескінченній розмаїтості висловлень і текстів» [2, 41]. Є. Сверстюк зазначає, що «адже «наш народ – був проведений через чорну зону знесення, відчуження од себе. Це було також збіднення почуттів, уяви, духовного життя» [4, 17]. Що ж конкретно до книги Т. Севернюк, то на неї відгукнувся поки що лише один вчений, який зазначив тут незвичну ліричну сугестивність: «Немало рядків книжки пройняті журним боєм, наче проболеним благанням і водночас вістунством на добро, на ошасливлені путі» [3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У нашу кричущу «навколоекранну» епоху Т. Севернюк – поет, який розмовляє зі своїм читачем довірливо, як зі старим другом, стиха, ніколи не підвищуючи голосу, але ж кожний, хто звик звертатися до людей, знає, що саме цей прийом дозволяє краще донести свою думку та повернути найбільш увагу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Матерія її віршів насичена півтонами, які невловимо перетворюються на прозорість, вона, ця матерія жива й рухається – тіннями, туманом, тишею, безмов'ям. Усе це тонко й вишукано закарбувалося на сторінках її нової книги: «Проломний морок схід заланцював», «Мушу», «Огорніть туманами світ», «Чомусь...» та числ. ін.

Той, кого бодай раз обпекли живим вогнем її вірші, що увібрали в себе любов, жаль, принади та перепони нашої людської долі, звук яких тремтить і тане у повітрі, розсипаючись тисячами блискучих образів-кристалів, вже ніколи не залишиться байдужим до нового осягнення поета. І, відкриваючи нову збірку, затамовуєш подих у передчутті, що вони, твої друзі вірші, причаїлися саме тут – і з ними знову розділиш радість та смуток. І передчуття тебе не обмане.

Заглядає місяць у вікно,
І в кімнаті наче срібло грає.

Те, що мала вчора і давно –
Не зникає десь над виднокраєм.

Щось при світлі тихо шепотить...
І тривожно за кімнатну душу,
До якої темно рветься мить
Та, що я її спиняти мушу [5, 18].

Водночас ця рухлива й оповита серпанками недовомленості прозорість може раптом налитися вогнем, стати пекучою, болісною – особливо коли поет пише про те, що пережила Україна протягом останніх двох років. Ледве утримуючи сльози, читаєш вірш «АТО...», побудований на ретельно виписаних, і водночас терпкувато «густих», немов у акмеїстів, образах, й оті розтерзані й припорошені мертвим, білим снігом степи, отой скляний переляк в дитячих очах та скиглення переляканих щенят залишаються з тобою назавжди. Ніби війна зазирнула у твоє вікно....

Чи можна мовчати, як землю калічать,
А діти при смерті живій вже не плачуть?
А дні, перерізані чорною ніччю,
Нічого й нікого, крім крові, не бачать.
Що сіяти в ґрунт, де лиш мертве залізо,
Хто сіяти буде й чекати на сходи?
Мовчання в годину погромливо-грізну
Це – зрада своєї ж землі і народу [5, 31].

Людина, яка тільки-но знайомиться з поетом Тамарою Севернюк, може сприйняти її вірші як зойк світової скорботи – адже тут постійно лунають теми розлуки, сумної долі, непоправних помилок, смерті. Втім, пригадуються слова Л. Толстого, який говорив: хто навчився думати – думає про смерть. Та й при ближчому знайомстві читачеві стає зрозуміло, що лірика Т. Севернюк насправді – зовсім не песимістична: хіба можуть трагедії земного бути вести в нікуди, якщо є «Той, хто там, звідкіль все видно й чути», й, попри все, «Пливуть століття, вплетені в надію» («Печать покори – спадщина покори»). Взагалі релігійно-біблійна тематика цієї збірки мала би стати окремим об'єктом літературознавчого аналізу, неможливого в рамках малої рецензії. Який, однак, крок: колись авторка дуже скептично ставилася до цих речей! Що ж, ніхто не прийде до Бога, й навіть той, хто б дуже того домагався, поки Отець Небесний не простягне до нього своєї правиці. Відзначимо лише, що автор не тільки особисто постійно відчуває присутність Всевишнього, але й вміє донести цю ноту до читача, постійно нагадуючи, що «не хлібом єдиним»... Біблійні алюзії та ремінісценції пронизують рядки її поезій, мов сонячні проміні хмарний день. І тут вже – не саме лише терпке земне кохання, але й та любов в християнському сенсі слова, на якій ще тримається наш збитий зі щляху й пантелику світ («Так любити в житті неможливо»).

Водночас йдеться переважно не про якісь там «традиційні образи» чи «ремінісценції, що вже добряче намуляло душу. Йдеться про запозичення частки живого духу віри, що визначає суголосся вірша й біблійного інтертексту, й при цьому неповторно оригінальні живість авторського почуття й невимушеність виразу невід'ємні від трагічного сумніву, від споконвічного екзистенціального волення до Бога про справедливість:

Боже, Боже! Чом же Ти німуєш?
Задаремні всіх молінь плачі...
Та невже і справді Ти не чуєш,
Як Твою ж любов січуть мечі? [5, 115].

Справжнього поета не може бути без культурного контексту. І тут не йдеться про вимучену, узятую напрокат й мозаїчно вмонтовану в тканину вірша цитату, покликану підкреслити «ерудованість» автора. Культурне підґрунтя виринає з-під рядків вірша невимушено, разом з подихом, часом надаючи словам справжнього космічного виміру. Різні епохи та постаті живими обличчями вплітаються у плин ліричного сюжету: Авель і Каїн («Ці лукаві плачі в непристойностях гри»), Ікар («Довічна загадка у всіх»), Франко («Ілюзії»), Ван Гог («Два черевики»), Бодлер («І досі не зірвані квіти Бодлера») та числ. ін.

Т. Севернюк – поет флігранного слова та несподіваних образів. «Заціпеніло плакали сліди... // Самого Бога...» («Я там була, куди живі не ходять»). Хто, крім неї, міг би подарувати нам такий кут зору, вимірюючи наше буття масштабом Універсуму? Яким вишуканим й багатопаровим є образ у вірші «Ілюзії»: «Зів'яле листя» часу опадає, // «Із днів журби» злітає рій надій». Рядки її поезій дарують не тільки багатогранну палітру емоційних переживань, але й закликають до роздумів. Навіть ті її вірші, які ми за шкільною програмою класифікували би як «пейзажу лірику», при більш уважному читанні виявляються радше філософсько-медитативною

поезією, сповненою символіки, де, скажімо, навіть сніг має свою «філософію», «Віддавши білу кров // Для зерен воскресіння» («Філософія снігу»):

Він з'явився звідтіль,
Де синню вись цвіте,
І доки досягав
Землі і легким падінні,
Збілів...
А все на ній сіяло: сніг іде!
На білу кров його
Чекало жнив коріння [5, 40].

Збірка, в цілому прекрасно видана, дарує й неабияку зорову насолоду, рідкісну в наше століття кітчу. І, в першу чергу, це графіка нашого славетного митця Р. Лекалова, яка звучить в унісон поезіям і є не просто гармонійним доповненням збірки, як це іноді буває (хоча, до речі, й це не надто часто трапляється), але самостійним митецьким світом. Її хочеться роздивлятися знову й знову, і кожний малюнок, при блискучій стилістичній єдності всієї суїти, наповнений власною бурхливою емоцією й напруженою думкою. Якщо образотворче мистецтво може бути філософським, то перед нами – один з найкращих зразків ситуації. Витончена, ажурна чорно-біла гама – як клавіші роялю самого життя, і ти чуєш його мелодію, зачаровано вдивляючись у тонко звите силуетно-графічне мереживо, на яке чудодійно перетворено плин дерев, галявин, куців, доріг. Усе це гранично просте, але водночас – ніколи до кінця не буде збагненим, як і поезії, що їх оті малюнки покликані переключити в зоровий вимір. Це – немов якийсь духовний рентген, силові лінії буття, котрі згустилися в невід'ємні одне від одного орнамент друкованих рядків і орнамент вишуканого малюнка.

Або, як пише Т. Севернюк: *Все – тїнь і світло, світло і тїнь. А ми – лиш простір між ними...*

Висновки з даного дослідження і перспектива подальших розвідок у цьому напрямку. Таким чином, ми спостерігаємо в новій книзі Т. Севернюк значне ускладнення способу організації громадянського дискурсу поетичного слова шляхом граничного усунення дистанції між автором і реципієнтом поезії, іншими словами – інтенсивну ліризацію тексту.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С. Мовно-естетичні знаки національної культури / Світлана Яківна Єрмоленко // Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). – К.: Довіра, 1999. – 431 с.
2. Ісаєвич Я. Мовний код культури / Ярослав Дмитрович Ісаєвич // Вісник Національної Академії наук України. – 2000. – № 3. – С. 41–54.
3. Качкан В., академік. Коли серце – на поклик душі / Володимир Качкан. – Інтернет-версія газети «Галичина»: Електронний ресурс. – Режим доступу: www.galychyna.if.ua/articles/.../koli-serce-na-pokliku-dushi/.
4. Сверстюк Є. На святі надій / Є. Сверстюк. – К.: Наша віра, 1999. – 784 с.
5. Севернюк Т. Коли задихається серце. очі вбирають світ... / Т. Севернюк. – Чернівці: Бу-крек, 2015. – 248 с.

Анотація. Проаналізовано специфіку художньої організації комунікаційного акту в новій книжці поезій Т. Севернюк «Коли задихається серце, очі вбирають світ...», в якій громадянський дискурс експресивно «ліризується» у сфері авторського монологу, що адресований «читачеві-другу».

Ключові слова: поетичний монолог, читач, дискурс, національна само-ідентифікація.

Summary. The article shows that organization of the verbal code in the poetry belongs to the author, and dialog with reader response only in public perception. The author's success is determined by the way of the organization the components of verbal communication with their sociolinguistic and pragmatic dimension. The modern Ukrainian poet must understand the language and the system of aesthetic symbols of national culture that exist as a synthesis of individual and social, explicit and implicit. This particular discourse attributed the poetic text. The specifics of artistic communication act in a new book of poetry by T. Severnyuk «When choking heart, eyes absorb light ...» is the civic discourse realized quite peculiar. Author of this article show that in Severnyuk's lyric poems, with all civil pathos, are saturated halftone shades of feeling. There are the Biblical allusions and reminiscences inseparable from the existential cry to God for justice. The new T. Severnyuk's book is the signification of the Poet's way of civil discourse by eliminating the maximum distance between the author and the recipient. There were also the masterpiece graphics by R. Lekalov that seamlessly blended into the book as a landscapes saturated by lyricism.

Key words: poetic monologue, the reader, discourse, national self-identification.

Отримано: 14.10.2016 р.